

**TEMAT:
GLOBALIZACIJA**

Uvod

U povijesti razvoja terminologije društvenih znanosti vjerojatno nije bilo termina koji bi bili višeznačniji od “globalizacije” i “dijaspore”. Ti se termini, međutim, sve više koriste u društvenoznanstvenim raspravama posljednjih pet godina, a vrhunac rasprave rezerviran je, čini se, za prijelaz u novo tisućljeće. U raspravu je uveden još jedan termin koji je sve samo ne i sretno odabran — “transnacionalizam”¹. Možda je značajka svih novih znanstveno i društveno relevantnih rasprava ta da ne mogu u potpunosti obuhvatiti dimenzije i dalekosežne posljedice fenomena kojim se bave. Zato im je i terminologija nejasno ograničena, nespretna i pompozna. Uz to se ne smije zaboraviti Herostratov sindrom, koji potiče velik broj znanstvenika da neminovno sudjeluje u važnoj raspravi te ju pokuša “obogatiti” uvijek novim i originalnim uvidima. Oni, međutim, često stvaraju nepotrebnu višeznačnost i utječu na znanstvenu neupotrebljivost termina i koncepata. No bez obzira na dječje bolesti suvremenih rasprava globalizacijskih i “dijasporizacijskih” (Cohen, 1997), njihovi sudionici upućuju na važne socijalne fenomene čiji razvoj može promijeniti svakodnevicu svakog pojedinca, a ne samo karijeru spomenutih sudionika! Globalizacija možda jest od obećavajućeg koncepta postala samoispunjavajuće proročanstvo (Bartelson, 2000) ali se posljedice kompresije vremena i prostora, relativizacije granica nacionalnih jedinica, homogenizacije oblika potrošnje, deterritorijalizacije identiteta, socijalnog isključenja na novim osnovama osjećaju posvuda. Slično je i s terminom “dijaspora”. On označava grupe među kojima su neke starije od dvije tisuće godina, ali upućuje i na potpuno nove oblike socijalne formacije u kojima se izvrsno koriste odsutnost i prisutnost članstva, njegove obiteljske i ostale veze preko granica nacionalnih društava i država i iza takvih granica. Zato se oba termina ne bi trebala odbaciti, pogotovo ne samo zato što se broj označitelja kao niti umnožavanje značenja ne može kontrolirati.

Autori radova objavljenih u ovom broju *Revije za sociologiju* ne žele dodatno komplicirati rasprave o globalizaciji, već pokušavaju pridonijeti razjašnjenju odnosa važnih suvremenih socijalnih procesa i formacija. Neki suvremeni autori prepoznaju veze između aktivnosti dijaspora i proliferacije posljedica globalizacije (Cohen, 1997; Vertovec & Cohen, 1999) no osim tvrđnje da se globalizacija i dijaspora dobro “preklapaju”, te da dijasporama izuzetno pogoduju promjene izazvane globalizacijom (Cohen, 1997), oni nisu ponudili važna objašnjenja vezana za izravan i međusoban utjecaj oba fenomena, već samo njihovo opće, paralelno raščlanjenje bez puno integracije (Vertovec i Cohen, 1999). Autori radova tog temata upućuju na mogućnosti objašnjenja izravne veze uz prethodno jasnije raščlanjenje i ograničenje fenomena koji se opisuju pod naslovom “globalizacija” i “dijaspora”.

Indraneel Sircar podsjeća da su najvažniji doprinosi proučavanju globalizacije bili u području analize odnosa nacionalnih jedinica, bile one ekonomske, političke ili kulturne, premda su prve studije počele analizom svjetske financijske isprepletenosti bez određenja konteksta relativizacije granica nacionalnih država. On ukazuje na to da se rasprava o globalizaciji udaljila od početne namjere da jasno definira jedinicu analize te da su sudionici rasprave bez obzira na tradiciju iz koje crpe u potpunosti zapostavili ljudske aktere koji uz uvažavanje strukturalnih datosti izravno utječu na pravac i intenzitet promjena granica kao najvažnijeg aspekta globalizacije. Riječ “globalno” konotira sve što je univerzalno i prirodno, tako da se tržišni procesi čine ireverzibilnim i neminovnim kao i iza mogućnosti ljudskog djelovanja. Međutim, preuzimajući transformativnu perspektivu moguće je demistificirati koncept globalizacije te ponovo uvesti ljudsko djelovanje. Jedna od šansi da se to učini jest ponovna primjena radova o transnacionalizmu, poput okvirnog rada Risse-Kapena (1995) koji otkriva međuigru domaćih, međunarodnih i društvenih snaga. Na taj je

---

¹ Pošto u hrvatskim društvenim znanostima nije bilo rasprave o adekvatnom prijevodu engleskog termina “transnationalism” ovdje koristim njegov laički i nadasve privremen prijevod “transnacionalizam”.

način u analizu vraćen "subjekt" osposobljavajući individualne aktore da transformiraju trenutna značenja "globalizacije".

Saša Božić pokušava primijeniti prethodne spoznaje da bi analizirao izravan utjecaj dijaspora na proces transformiranja i transcendiranja granica nacionalnih jedinica kao jednog od najvažnijih aspekata globalizacije. On predlaže da se rasprava na osnovu tih spoznaja koncentrira na transnacionalizaciju kao proces relativizacije granica te posebnu ulogu dijaspora kao transnacionalnih mreža s posebnim odnosom prema prostoru kojeg ne okupiraju fizički, u procesu transnacionalizacije. U zaključnom dijelu članka autor određuje glavna područja u kojima se aktivnosti dijaspora presijecaju s transnacionalizacijom ili na nju izravno utječu. Pri tome kombinira intenzitet i pravac akcije sa sferama transferencije, transformacije i transcendencije granica nacionalnih jedinica. On također zaključuje da se mogu zamisliti slučajevi u kojima dijaspore istovremeno unaprjeđuju i blokiraju transnacionalizaciju, a koji su kao važni kritični slučajevi potpuno zanemareni u suvremenim raspravama.

Jedan takav slučaj predstavlja Zlatko Skrbušić. Prvi dio članka istražuje teorijske pretpostavke koje se odnose na presijecanje nacionalizma i transnacionalnog okruženja. On pokazuje da nacionalizam nije oprečan globalizirajućim i transnacionalizirajućim tendencijama, nego se prilagođuje novim socijalnim uvjetima. Zato, da bi nadišao jednostavnu tvrdnju da transnacionalizam i nacionalizam koegzistiraju u miru, autor dokazuje da su takvi slučajevi simbioze uvijek konkretni te da se mogu etnografski dokumentirati. Članak je osnovan na potrebi da se naglasi činjenica kako nacionalizam i transnacionalizam koegzistiraju te da se predstavi konkretan primjer nacionalističkih sentimentata u modernom transnacionalnom okruženju. Taj drugi cilj predstavlja srž drugog dijela članka koji je baziran na istraživanju druge generacije Hrvata u Australiji.

Sabina Mihelj postavlja raspravu o odnosu globalizacije i starih/novih socijalnih formacija s posebnim oblicima (često deteritorijaliziranog) identificiranja u širi kontekst odnosa globalizacije i identifikacije te preuzima i širu vremensku perspektivu. Ona podsjeća da globalizacija nije kratkotrajan proces s lako mjerljivim posljedicama te promatra svijet kao globalizirani supermarket koji pretpostavlja održanje polustandardizirane različitosti kultura, religija, etničnosti i ukusa. To je jedna od mogućih perspektiva koja ukazuje na važan, a nedovoljno ispitan odnos dijaspora i globalizacije u području kulture koji će sigurno zaokupiti mnoge društvene znanstvenike u ovom desetljeću.

Rasprava o transnacionalizirajućim tendencijama i socijalnim formacijama mora odgovoriti na još mnogo pitanja. Taj temat ne postavlja samo nova pitanja, već ukazuje i na područje koje skriva važne odgovore.

LITERATURA

- Bartelson, Jens (2000) Three Concepts of Globalization. *International Sociology* 15(2):180—196.
- Cohen, Robin (1997) *Global Diasporas*. Seattle: University of Washington Press.
- Risse-Kappen, Thomas (1995) Bringing transnational relations back in: introduction, in T. Risse-Kappen (ed.) *Bringing transnational actors back in: Non-state actors, domestic structures and international institutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vertovec, Steven & Robin Cohen (1999) (ur.) *Migration, Diasporas and Transnationalism*. Cheltenham: Edward Elgar.

Saša Božić